

Asia: VN/31658/2024

Lausuntopyyntö: Luonnos hallituksen esitykseksi eräiden tekoälyjärjestelmien valvonnasta annetun lain muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit hallituksen esitysluonnoksesta.

Jos organisaationne toimii tekoälyjärjestelmien markkinavalvontaviranomaisena, mitkä ovat näkemyksenne hallituksen esityksen luonnoksen 4.2.7. kappaleeseen ”Tiedonhallinnan muutosvaikutukset” organisaationne koskevan tiedonhallinnan osalta?

Aalto-yliopisto näkee tekoälyasetuksen tavoitteet myönteisinä ja tärkeinä. Lausunrossamme on kaksi olennaista viestiä:

1. Tekijänoikeuksia ei saa tulkita liian tiukasti: testiympäristössä ei pidä vaatia sopimussisensijärjestön lupaa teksti- ja kuva-aineistojen käyttämiseksi.
2. Yliopistojen ja laajemmin tutkimusorganisaatioiden pitää päästä testaamaan kehittämiensä tekoälyjärjestelmien vaatimustenmukaisuutta sääntelyn testiympäristössä myös ilman yrityskumppanin mukanaoloa.

Ensimmäinen huolestamme on tekijänoikeuksien tulkinta.

EU:n tekoälyasetuksen (EU 2024/1689) lähtökohtana on parantaa sisämarkkinoiden toimintaa yhtenäisellä, EU:n laajuisella tekoälyjärjestelmien sääntelyllä samalla turvaten unionin kansalaisia tekoälyn haitallisilta vaikutuksilta. Yhtenäisellä sääntelyllä pyritään edistämään innovointia, vapaata tutkimusta sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Jotta tämä toteutuisi, säädöksen tarkoituksena on estää jäsenvaltioita asettamasta esteitä tekoälyjärjestelmien kehittämiselle, markkinoille saattamiselle ja käyttämiselle, ellei tällaisia esteitä ole nimenomaisesti sallittu EU-asetuksessa.

Tekoälyn sääntelyn testiympäristön tarkoituksena on tarjota valvottu ympäristö tekoälyjärjestelmien testaamiseen innovoinnin edistämiseksi ja innovatiivisten tekoälyjärjestelmien kehittämiseksi, kouluttamiseksi, testaamiseksi ja validoimiseksi tekoälysäädöksen estämättä ennen järjestelmien saattamista markkinoille. Testiympäristössä toimivaltainen viranomainen ohjaa, valvoo ja tukee tekoälyjärjestelmien kehittäjiä. Testiympäristö on tarpeen innovatiivisten tekoälyjärjestelmien kehittämistyölle.

OKM:n tekoäly- ja tekijänoikeuspienryhmien loppuraportissa (VN/7020/2024) on nostettu esiin mahdollisuus säätää kansallisesti sopimuslisenssi, joka edellyttäisi sopimuslisenssijärjestön luvan teksti- ja kuva-aineistojen käyttämiseksi tekoälyn kehitystyössä ja kielimallien rakentamisessa. Sopimuslisenssi olisi ristiriidassa EU:n tekoälysäädöksen kanssa koskien säädöksen ydintä, eli unioninlaajuista, yhtenäistä tekoälyjärjestelmien sääntelyä sekä innovoinnin edistämistä. Sopimuslisenssi myös asettaisi Suomen muita EU-maita heikompaan asemaan tekoälyjärjestelmien kehittämisessä.

Jos tekoälysäädöksen kansallisessa toimeenpanossa päädyttäisiin säätämään sopimuslisenssi, vaikuttaisi se myös tekoälyn sääntelyn testiympäristöihin. Oikeudenhaltijat ovat tulkinneet tiedonlouhinnan poikkeussäännöksen olevan mitätön silloin, kun poikkeussäännöksen piirissä olevat organisaatiot kuten yliopistot, kirjastot ja arkistot tekevät yhteistyötä yritysten kanssa, vaikka EU-lainsäädäntö tämän sallii ja tähän kannustaa. Tämä on merkityksellistä juuri testiympäristöissä, joissa tieteelliset tutkijat olisivat mukana yritysten kumppaneina.

EU-tasolla syntyy ongelmia, jos tulee olla varmuus siitä, missä EU-maassa digitaalinen tekijänoikeudellisesti relevantti liiketoiminta tapahtuu ja soveltaa kollektiivisen lisensoinnin ehtoja ainoastaan Suomessa tapahtuvaan digitaaliseen toimintaan ja tilittää kollektiivisen lisensoinnin korvauksia ainoastaan Suomen lain piirissä oleville oikeudenhaltijoille. On selvää, että ehdotettu teknologiakehitykselle haitallinen muutos veisi tekoälymalleja ja järjestelmiä kehittävät yritykset maihin, joissa ei ole tällaista lainsäädäntöä.

Suomi on Euroopan tekoälytutkimuksen keskeinen toimija. Eräänä osoituksena tästä on joulukuussa 2024 perustettu Euroopan toinen ELLIS-instituutti, joka toimii Aalto-yliopiston kampuksella. Muissa Pohjoismaissa ei ole ELLIS-instituuttia eikä esim. Silo AI:n suuruusluokan tekoälylaboratoriota. Kun tarkastellaan tekoälyn tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan juridista sääntelyä, tulisi tarkastelun kohteena olla EU:n digitaaliset sisämarkkinat ja EU-tason sääntely. Ehdotetun tekijänoikeuslain muutoksen jälkeen Suomessa olisi tiukempi lainsäädäntö kuin se, mihin tekoälyasetus ohjaa pyrkimyksessään luoda EU:n laajuinen yhdenmukainen tekoälyjärjestelmiä ja generatiivisia tekoälymalleja koskeva sääntely.

Turvallisuuden ja talouden myönteinen kehitys edellyttää teknologiasektorin myönteistä kehitystä EU:ssa. Talouden ja teknologian kehittämisen yhteyttä on korostanut Mario Draghin raportti

Euroopan kilpailukyvyyn parantamisesta. The European Alliance for Research Excellence (EARE) vastustaa sopimusalisenssijärjestelmää, jonka se katsoo vaikeuttavan tutkimuksen, kehityksen ja innovaatioiden myönteistä kehitystä (ks. <https://eare.eu/eare-position-on-the-spanish-royal-decree-to-introduce-extended-collective-licenses-for-ai-training/#event>). Espanjan hallitus ilmoitti 28.1.2025 luopuvansa hankkeestaan toteuttaa laajennettu kollektiivinen alisenssijärjestelmä tekoälykoulutusta varten.

Toinen viestimme on yliopiston mahdollisuus toimia sääntelyn testiympäristössä.

Nykyinen lainsäädäntö on osaltaan mahdollistanut yliopistoille toiminnan tekoälyn ekosysteemissä yritysten ja julkisen sektorin organisaatioiden kanssa. Suomen tekoälykeskus (Finnish Center for Artificial Intelligence FCAI) toimii 30 yhteistyökumppanin kanssa. Yhteistyökumppaneihin kuuluu suuria kansainvälisiä yrityksiä, pienempiä mutta edistyksellisiä tekoäly-yrityksiä sekä julkisen sektorin yhteistyökumppaneita. Näiden lisäksi FCAI:n verkostossa on yli 400 muuta ekosysteemin toimijaa, joiden kanssa FCAI:lla on valmisteilla pienempiä aloitteita ja hankkeita.

FCAI on Aalto-yliopiston, Helsingin yliopiston ja VTT:n perustama osaamiskeskittymä, joka kokoaa yhteen huippututkijoita sekä teollisuuden ja julkisen sektorin toimijoita ratkomaan tosielämän ongelmia niin olemassa olevan tekoälyosaamisen kuin kokonaan uusien tekoälymenetelmien avulla. FCAI on yksi Suomen Akatemian rahoittamista lippulaivoista ja keskeinen toimija Suomen tekoälyohjelman toteuttamisessa: teollisuuden, terveydenhuollon ja työelämän uudistamisessa sekä tutkimukseen perustuvien innovaatioiden käyttöönotossa.

Yliopisto voi selvittää keksintöjen patentoitavuutta hakemalla patenttisuojaa, vaikka keksintö ja sen kaupallistamisessa tarpeellinen patenttisuojat siirretään startup- tai muuhun yritykseen varsinaista kaupallistamista varten. Patentti- ja rekisterihallituksen kotimaisten yrityshakijoiden listauksessa Aalto-yliopisto oli vuonna 2024 kolmanneksi suurin patenttien hakija. Samoin yliopiston tulisi voida olla testiympäristön käyttäjänä yliopiston tutkimuksessa kehitetyn tekoälyjärjestelmän osalta, vaikka varsinainen markkinoille tarjoaminen tapahtuu yritysten toimesta. Aalto-yliopiston ympärille muodostuneessa ekosysteemissä perustetaan vuosittain jopa 100 yritystä, ja yliopiston alumnien perustamien yritysten yhteenlaskettu arvo ylittää jo 30 miljardia euroa. Yliopistojen tutkimus- ja kehitystyö on tekoälyasetuksen soveltamisalan ulkopuolella, mutta sääntelyn testiympäristöön osallistuminen on tärkeä askel tutkimustulosten kaupallistamisessa. Testiympäristöstä saatava raportti edistää startup-yrityksen perustamista tai muuta kaupallistamista.

Organisaatioiden valinta- ja kelpoisuusperusteista sääntelyn testiympäristöön tullaan säätämään komission täytäntöönpanosäädöksessä. Tekoälyasetuksen 58 artiklan f) kohdan mukaan tekoälyn sääntelyn testiympäristöjen tulee helpottaa tutkimus- ja kokeilulaboratorioiden ja eurooppalaisten digitaali-innovointikeskittymien sekä yksittäisten tutkijoiden osallistumista tekoälyekosysteemiin ja johdantolauseessa (25) on todettu, että tutkimusorganisaatioiden poissuljenta tekoälyasetuksen soveltamisalasta ei vaikuta sääntelyn testiympäristöön. Samalla tavoin kuin patentointi, yliopistojen

tutkimus- ja kehitystyö on tekoälyasetuksen soveltamisalan ulkopuolella, mutta sääntelyn testiympäristöön osallistuminen on tärkeä askel tutkimustulosten kaupallistamisessa.

Mattila Maija
Aalto-yliopisto - Vararehtori Jyri Hämäläinen